

NESESADITELNÝ GENERÁLNÍ TAJEMNÍK: ANTONÍN VÍTEK

V létě 1959, krátce po tom, co jsem nastoupil do redakce Mladé fronty, přišel za mnou mladý muž. Představil se jako Antonín Vitek, posluchač Přírodovědecké fakulty. Občas jsme na nedělní stránce vědy otiskovali přehledy vypuštěných umělých kosmických těles, které sestavuje dr. Milan Codr. „V těch přehledech jsou drobné chyby, které bych chtěl opravovat,“ nabízel se neznámý student.

Byl jsem na rozpacích. Milan byl přece jenom známý popularizátor kosmonautiky, kdežto od tohoto mladíka jsem nic nečetl. Nakonec mě Vitek přesvědčil a k Codrovým přehledům jsme přidávali jeho komentáře.

Tonda Vitek se stal brzy mým neocenitelným rádcem nejen v oblasti kosmonautiky, ale i mnoha přírodních věd. Stali jsme se kamarády a později jsem vstoupil do jeho klubu SPACE, jejímž byl nesesaditelným generálním tajemníkem.

Podnět z fyzikální pornografie

Malý Toník trpěl častými angínami, ale doktorka mu odmítla předepisovat penicilín, protože byl ještě vzácný. Začali mu ho dávat až v nemocnici, ale to už bylo pozdě – měl zasažené srdce. V roce 1951 proležel ve špitále tři měsíce. Tam se mu dostaly do rukou trilogie sci-fi J. M. Trosky o kapitánu Nemovi *Zápas s nebem*, v níž tři čeští odborníci navštívili na palubě *Aeronautila* některá tělesa sluneční soustavy. „Je to fyzikální pornografie,“ říká dnes Vitek, „ale mě přivedla k přemýšlení o vesmíru a k přírodním vědám.“

Antonín Vítek se narodil 25. ledna 1940 v Praze na Vinohradech v rodině právníka a majitele činžáku – měl tedy „buržoazní původ“, jak to komunisté oklasifikovali.

Začal se zajímat o astronomii a o vědu. Dokonce chtěl jít studovat astronomii, ale rok, kdy na jedenáctiletce v Londýnské ulici maturoval, tento obor neotevírali. Proto se na jaře 1957 přihlásil na chemii na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy.

Přijímací zkoušky udělal nejlíp ze všech. Když komise rozhodovala o přijetí nových studentů, zástupkyně okresního výboru KSČ se postavila tvrdě proti Vítkovi: „Je to buržoazní element. Jeho otec je bigotní katolík, majitel činžáku, který jsme mu zabavili.“ Asistenti, kteří hodnotili přijímačky, za Vítku stejně tvrdě bojovali: „Při testech získal nejvíc bodů ze všech zájemců.“ Nakonec komunistickou kádruvačku zlomili. V létě 1958 prošla univerzita reorganizací: z matematicko-fyzikální fakulty se vyčlenily katedry chemie a spojily se s biologickou a geologicko-geografickou fakultou do nové fakulty přírodovědecké. Všichni studenti těchto oborů tam samovolně přešli.

Založení SPACE

V zimě 1960–1961 chodil Vítek do pražského Planetária na kurz kosmonautiky. Přednášel tam profesor Rudolf Pešek a další specialisté z oblasti aerodynamiky, rovněž někteří letečtí lékaři.

„Tam jsem nemohl chybět, samozřejmě jako posluchač. Chodila tam spousta fandů do kosmonautiky, se dvěma jsem se sblížil – s Honzou Liškou, studentem architektury, a Frantou Kantorem z elektrotechniky. Po přednáškách jsme spolu sedávali a dlouho diskutovali. Když kurz skončil, dohodli jsme se, že se budeme scházet dál. Klub jsme tomu ještě neříkali. Na podzim roku 1961 jsme s Honzou

v Městské lidové knihovně diskutovali nad časopisem *Interavie*. Se zájmem nás poslouchal takový červenolící mladík, a když jsme se zvedli k odchodu, přitočil k nám: To mě hrozně zajímá. Kde jste to sehnali? Řekl jsem mu: Tuhle sobotu se sejdem ještě s jedním podobným fandou, přijď taky – bydlím v Belgické ulici číslo 26 na Vinohradech. Byl to Pavel Koubský. Souhlasil, a jestli by s sebou mohl vzít kamaráda. Přišel s Petrem Lálou. A tehdy, bylo to 7. října 1961, jsme se rozhodli, že založíme klub SPACE.“

Oficiálně to byla zkratka názvu Spolek Pracovníků v AstronautiCE, neoficiálně použili anglické slovo „space“, které znamená „vesmír“. SPACE se nikdy nepřihlásil úřadům, přežíval v poloilegalitě. Vítka jako nejagilnějšího člena zvolili nesaditelným generálním tajemníkem – to byla jasná narážka na generální tajemníky sovětské komunistické strany.

Jádro tvořili kromě Vítka Marcel Grün, Pavel Koubský, Honza Kolář, Petr Lála, Honza Liška. Postupně se přidávali další, hlavně zájemci o astronomii, které znali ze Štefánikovy hvězdárny na Petříně, jako Jan Jůn, Martin Postránecký. Nakonec zakotvili a získali přístřeší v Městské stanici mladých techniků.

Klub byl ryze diskusní, na žádné experimenty nemohli jeho členové pomýšlet. Jenom někteří se účastnili optického pozorování družic na petřínské hvězdárně. Jůn tiskl na cyklostylu časopis *Space News Herald* s nejčerstvějšími zprávami. Teprve když dostudovali, Koubský a Lála se přiblížili k výzkumu vesmíru profesionálně – začali pracovat v Astronomickém ústavu ČSAV v Ondřejově.

Zpočátku se trochu specializovali. Vítek se soustředil na americké pilotované projekty Mercury, Gemini a Apollo. Kolář se zabýval skafandry, Grün měl v kompetenci západoevropské kosmické projekty a aplikace, docent Jaromír Plešek, anorganický chemik, měl nejbliž k palivům, Lála se zaměřil na nebeskou mechaniku, z toho se přirozeně dostal na lety k planetám. Zpočátku si dělali kartotéku kosmických těles, ale když jejich počet narůstal, vzdali to – nemohli

všechny obsáhnout. A také postupem času přestala platit specializace, na níž se původně domluvili.

Američané – na rozdíl od Sovětů – vysílali přímé reportáže o letech svých kosmonautů v rozhlasu. Vysílání Hlasu Ameriky v angličtině naštěstí komunisté nerušili a tak na prachobyčejném rozhlasovém přijímači s magnetofonem vedle získávali bezprostřední informace, které zpracovávali. Používali je jako podklad pro články do časopisu *Letectví a kosmonautika*. Až o mnoho let později dostávali hlavní údaje z NASA a dnes je čtou na internetu.

Vítek byl talent, studia zvládal bez obtíží. Od třetího ročníku fakulty předsedal studentské vědecké společnosti pro obor chemie. Proto se mohl věnovat i sledování letů do vesmíru. Hlavním zdrojem informací byly západní odborné časopisy, které četl v Technické knihovně v Klementinu a v Městské knihovně.

„Shromažďovali jsme vědecky a technicky podložené informace, a protože jsme zjistili, že mnohé zprávy ve sdělovacích prostředcích jsou zkreslené, snažili jsme se je uvádět na pravou míru. Dělali jsme to nejen v *Mladé frontě*, kde jsem se spřátelil s Karlem Pacnerem, ale hlavně v časopise *Letectví a kosmonautika*.“

Vyloučit ze studia!

Předsednictví studentské vědecké společnosti bylo spojeno s členstvím ve Fakultním výboru Československého svazu mládeže – z vnějšího pohledu byl tedy Vítek politicky činný. Když studenti-komunisté dostali na fakultě za úkol, aby našli nové kandidáty pro stranu, navrhli právě Vítka, aniž mu to řekli. Návrh putoval přes univerzitní výbor KSČ na městský výbor, odtud na obvodní výbor v místě bydliště a ten ho poslal uliční organizaci KSČ. Soudruzi, kteří znali Vítkovu rodinu, se proti takovému záměru ostře postavili – nejen s ním nesouhlasili, ale požadovali vyloučení tohoto studenta ze všech

československých vysokých škol. Svou žádost poslali rovnou na děkanát Přírodovědecké fakulty UK.

Dopis dostal proděkan pro studijní záležitosti docent Jaroslav Číhalík, člen fakultního výboru KSČ. Vítek právě dělal státnice a chystal se k obhajobě diplomové práce. Číhalík se rozhodl, že mu musí pomoci. Budeme postupovat přesně podle úředních předpisů. Na odpověď máme měsíc. Ti soudruzi měli svůj názor poslat přes obvodní a městský výbor na rektorát, odkud bychom ho dostali my. Takže my jim odpovíme do měsíce tímto postupem – a Vítek mezitím fakultu dokončí.

„Večer po promoci, když jsme slavili konec studií, mně asistenti, se kterými jsem se kamarádil, říkali: A víš, žes ten diplom vůbec nemusel dostat. Teprve potom mně vysvětlili, co se dělo. Byl jsem rád, že mně to neřekli dřív, určitě by mě to stresovalo a v tomhle stavu bych dělal zkoušky.“

Už dřív odmítl Vítek umístěnku, která by mu určilo místo zaměstnání. Místo toho se přihlásil na konkurz do Ústavu organické chemie a biochemie ČSAV. Krátce po promoci dostal přípis, že ho přijali. Ředitelem tohoto ústavu byl předseda Akademie věd a člen ÚV KSČ František Šorm.

V laboratořích na Flemingově náměstí v Praze-Dejvicích si dlouho nepobyl. Na podzim musel nastoupit na dvouroční vojnu. „Přišla kubánská krize a to byla nejbáječnější doba, protože se lampasáci báli války a nás obyčejné vojáky nebuzerovali.“

Na podzim 1964 se vrátil do vytouženého ústavu v Dejvicích. Zařadili ho do oddělení molekulární spektroskopie. Dostal za úkol zkoumat, jak sloučeniny uhlíku reagují s jinými sloučeninami – to má význam pro poznání činnosti bílkovin a enzymů. „Získal jsem tolik spektroskopických dat, že jsem je nemohl zpracovávat pomocí kalkulaček, ale musel jsem vytvořit program pro počítač CZ 22-R, první samočinný počítač, který Akademie věd měla. Potom za mnou

přicházeli kolegové, abych také jim spočítal na počítači jejich spektroskopické údaje, až nakonec nedělal nic jiného, než programoval. Nikdo jiný to v ústavu neuměl.“

Jeho školitelem byl dr. Jiří Sicher, který však po příchodu sovětských tanků odjel v září 1968 do Švýcarska. Vítek měl hotovou kandidátskou dizertaci, ale čekalo se, jestli se Sicher vrátí, aby na ni napsal posudek. To se však nestalo, školitel emigroval. Komunisté nakonec komise, které oponovaly tyto práce, rozpustili, protože v nich sedělo hodně lidí, které z politických důvodů vyhodili. Ustavily se opět až v roce 1971.

Avšak nový ředitel ústavu profesor Vlastimil Herout měl obavu, že jeho dizertaci nikdo v ústavu nerozumí. Vítek mu navrhl: „Tak pozvete do komise někoho zvenku.“ Pozvali docenta Rudolfa Zahradníka z Ústavu fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského ČSAV. Práci nazvanou *Studium konformačních rovnováh hydroxyaminohexanů* obhájil.

V létě 1969 členové SPACE excelovali v televizi. Způsobil to Honza Kolář, který přišel koncem prosince 1968 do budovy televize ve Vladislavově ulici s prosbou: „Vy máte nahraný záznam z výpravy Apollo 8 a my bychom se na něj hrozně rádi podívali.“ To byla první výprava lidí k Měsíci – kosmonauti ho o Vánocích desetkrát obletěli a přitom četli z bible.

„Tohoto promítání se účastnil i Milan Codr,“ vzpomínal Vítek. „A tehdy říkal, že už nechce komentovat kosmonautiku, protože by musel chválit Rusy, a to se mu pod dojmem sovětské okupace nechce. Honza odpověděl, že to vezmeme za něho.“

K Vítkovi a Kolářovi se přidal mladý redaktor Československé televize Josef Doubek. Tahle trojice komentovala v červenci 1969 přistání Neila Armstronga a Buzze Aldrina z lodi Apollo 11 na Měsíci. Někteří další, jako třeba Honza Jůn, jim připravovali podklady v zákulisí. Současně spolu s dalšími členy klubu

pomáhali vytvářet zpravodajství v redakci *Mladé fronty*. Já jsem byl na staru na mysu Canaveral a potom v houstonském řídicím středisku, ale v pražské redakci musel být štáb lidí, který všechny materiály třídil a dával do tisku. Vedl ho Standa Bárta, který znal zákulisí výroby novin, chodili tam Vítek, Koubský a Lála. Spolu s televizním moderátorem Josefem Doubkem napsali Vítek a Kolář pro jedno bratislavské nakladatelství knihu *Člověk v kozme* – reportáže o nejdůležitějších kosmických výpravách lidí.

V listopadu ještě komentovali druhou návštěvu na Měsíci z lodi Apollo 12. „Tím jsme skončili,“ vysvětlil Vítek. „Soudruzi nám vyčetli, že jsme nekriticky chválili imperialistickou techniku a kosmonautiku. A Codr se vrátil na obrazovku, aby vyzdvihoval úspěchy Sovětů.“

Ještě na jaře 1971 jsem použil všechny členy SPACE, stejně jako profesora Peška a doktory z Ústavu leteckého zdravotnictví pro televizní seriál *Ze Země ke hvězdám*. Vítek mohl otiskovat články v časopise *Letectví a kosmonautika*, příležitostně v *Mladé frontě*. Také hodně přednášel. Totéž i někteří další.

Měsíc zostřeného přátelství

„V listopadu, který byl Měsícem československo-sovětského přátelství, ironicky jsme ho nazývali Měsícem zostřeného přátelství, mne často volali z různých odboček Svazu československo-sovětského přátelství, abych přijel na besedu o sovětské kosmonautice,“ vzpomínal. „Někteří ztišeným hlasem dodávali, jestli bych nemohl přivést nějaký film o Apollu. Samozřejmě jsem ho vzal s sebou a promítal. Mluvil jsem víc o Američanech, než o Rusech, ale to nikomu nevadilo. Mohli si udělat čárku, že u nich proběhla beseda o sovětské kosmonautice.“

V ústavu se nakonec Vítek nezabýval ničím jiným než programováním, sloužil kolegům, na vlastní výzkum neměl čas. „Ovšem i to byla vědecká práce,“ brání

se dnes. Podklady pro syntézu bází nukleových kyselin, které sloužily k hledání léků proti virovým chorobám včetně AIDS i zhoubnému bujení, dělal i pro dr. Antonína Holého, pozdější hvězdu ústavu, který skutečně řadu unikátních léků vyvinul. Programování učil nejen kolegy ze svého ústavu, ale i z ostatních, které v dejvické budově sídlily, dokonce i jejich děti.

Byl vždycky velký dřič. Jeho nemocné srdce však nebylo na takové tempo zvyklé. Jednoho letního dne roku 1973 najednou pocítil prudkou bolest na prsou. První myšlenka – infarkt! Lékaři v nemocnici, kam ho záchranka odvezla, však zjistili, že to infarkt není, nýbrž zánět srdečního svalu. Několik týdnů si poležel ve Všeobecné fakultní nemocnici. O rok později se bolest opakovala, opět stejný zánět. Lékaři mu navrhli částečný invalidní důchod.

Mladý vědec dostal padesátiprocentní důchod. Na půl úvazku mohl pracovat dál. „Jakmile jsem se cítil líp, chodil jsem do ústavu jako bych důchodcem nebyl. Asi po osmi letech této invalidity jsem se dohodl s lékaři, že začnu pracovat naplno. Syn a dcera stáli stále víc, měl jsem poloviční plat a invalidní důchod pokrýval asi třetinu, takže mi nejméně dvacet procent chybělo. V ústavu jsem se domluvil, že když se nebudu cítit fit, stačí, abych zatelefonoval.“

V sedmdesátých letech se Vítek podílel i na vývoji krystalizátoru ČSK-1 pro materiálové pokusy na kosmické stanici Saljut 7, později i pro orbitální laboratoř Mir. Tuto aparaturu připravoval tým Čestmíra Barty z Fyzikálního ústavu ČSAV na základě zkušeností se sovětskou aparaturou Splav, kterou obsluhoval v kosmu československého kosmonauta Vladimíra Remka v roce 1978.

Promiňte, ředitelem nebudu!

V roce 1984 poprvé vyjel Vítek na služební cestu na Západ – do Paříže na dva týdny. Vyjednal mu ji kamarád dr. Ladislav Pivec z Ústavu molekulární

genetiky ČSAV, pro něhož také občas pracoval. V biochemické laboratoři Ústavu Jacquese Monoda Pařížské univerzity připravoval počítačové programy pro studium DNA. Později se dověděl, že všechny ostatní návrhy na jeho zahraniční stáže vetoval obvodní výbor KSČ.

Nadřizení mu slibovali zvýšení platu, dva roky uběhly a nic se nedělo. Jeho kvality však oceňovali jiní. Jiří Zahradil, ředitel Základní knihovny ČSAV na Národní třídě, ho přemlouval, aby přešel k němu. V roce 1985 Vítek nabídku přijal. Jako vedoucí neexistujícího oddělení informačních technologií dostal podstatně vyšší plat.

Oddělení musel teprve vybudovat – přitáhnout schopné specialisty, zajistit časy na počítačích v jiných podnicích. A ředitel na to všechno musel sehnat peníze. Vítkovým úkolem bylo sestavit počítačovou databázi všech studií ústavů Akademie věd. Teprve začátkem devadesátých let získali první stolní počítače.

Když se v roce 1993 hledal nový ředitel Základní knihovny Akademie věd, Zahradil ho přihlásil do konkurzu. Odmítl. „Vymluvil jsem se na chatrné zdraví. Ve skutečnosti jsem si uvědomoval, že nejsem manažerský typ. A taky bych neměl tolik času na kosmonautiku.“

V roce 1999 mu zase začalo hrapovat srdce. Operaci lékaři odmítli, považovali ji za příliš riskantní. Místo toho mu dali stend na cévu přivádějící krev do srdce – to byla metoda pro těžké pacienty, s níž se teprve začínalo. Když se o čtyři roky Vítkův stav opět zhoršil, rozhodli se pro operaci – technika pokročila. Udělali mu pětinasobný by-pass. Od té doby mu srdce funguje jenom z jedné třetiny, zbývající dvě třetiny jsou umrtvené – ale žije.

Listopad 1989 otevřel Vítkovi, stejně jako mnoha dalším, dveře do všech sdělovacích prostředků. Často ho zvou do nejrůznějších rozhlasových a televizních stanic, protože je skutečně nevyčerpatelnou chodící encyklopedií –

nikdo jiný nenosí v hlavě tolik informací o kosmonautice, vesmíru, chemii a fyzice.

Postupem času se stal spoluautorem několika knih, a to nejen odborných. Spolu s Petrem Lálou připravovali pro *Československou tiskovou kancelář* každý rok přehled vypuštěných kosmických těles. Na základě toho Jiří Sixta z nakladatelství *Mladá fronta* oba dva požádal, aby napsali základní knihu na toto téma. *Malá encyklopedie kosmonautiky* vyšla v roce 1982 – je aktuální dodnes. V roce 2007 jsme s Vítkem psali seriál do internetového deníku *iDNES*, příloha *Technet*, k padesátému výročí kosmonautiky. Nakonec z toho vznikla následující rok kniha *Půlstoletí kosmonautiky*. Na základě reportáží o lunárním Apollu, které Víték otiskoval v letech 1969–1973 do časopisu *Letectví a kosmonautika*, připravil v roce 2009 knihu *Stopy na Měsíci*. Ke spolupráci zvali Vítka i editoři některých encyklopedií, jako třeba druhého vydání *Technického slovníku naučného*, *Encyklopedie Diderot* a encyklopedií *Ottova nakladatelství*.

Encyklopedie SPACE 40

Když se začala vytvářet česká verze internetové encyklopedie *Wikipedia*, účastnil se aktivně i tohoto projektu. Podle statistiky ze začátku roku 2008 zpracoval čtyřikrát víc hesel než druhý nejaktivnější autor.

V roce 1997 se pustil do přípravy internetové encyklopedie SPACE-40 (<http://www.lib.cas.cz/space.40>). Podrobně v ní popisuje všechna umělá kosmická tělesa, která se dostala do vesmíru. Je to sisyfovská práce – denně na ní stráví 4–5 hodin. A když se vrátí z dovolené anebo z marodění, dohání to.

Snaží se využívat originální údaje. „Když se třeba dozvím, že Rusové vypustili družici, podívám se na internetu na webovou stránku Federální kosmické agentury Ruska. Tam zjistím, že ji postavila například firma PO Poljot v Omsku.

Nalistuji si tedy stránky této firmy a tam se snažím najít originální informace. Horší je to s Číňany, protože ne všechny zprávy jsou v angličtině, mnoho jich je v čínštině. Nalistuji si stránky v čínštině, a protože na webu jsou prostředky pro překlad z čínštiny do angličtiny, dokonce velmi kvalitní, získám další prvotní údaje. Samozřejmě není to jednoduché, vyžaduje to čas a zkušenost, jak hledat na webu a vyhýbat se lživým informacím.“

Na internetu existují různé kosmonautické encyklopedie. Avšak SPACE 40 je jedinečná, nemá obdoby. Třebaže je v češtině, listují v ní rovněž zájemci zahraniční, protože základní číselná fakta jsou srozumitelná všem.

V roce 2008 mu udělila Akademie věd Cenu Vojtěcha Náprstka za popularizaci vědy a byla po něm pojmenována planetka číslo 30 253. Od České astronomické společnosti dostal za encyklopedii SPACE 40 cenu Littera Astronomica.

Třebaže je od roku 2004 v důchodu, zpravidla dvakrát týdně chodí do knihovny na Národní třídě. Nicméně většinu práce dělá doma.

V červenci 2011 se vyznal Vítek redaktorce přílohy *Lidových novin Pátek* ze svého snu: „Potřeboval bych se dožít 15. července 2015, kdy sonda New Horizons One proletí ve vzdálenosti 15 tisíc kilometrů od Pluta a pořídí jeho snímky i snímky čtyř jeho měsíců. A taky bych se chtěl dožít pilotovaného letu na některý z asteroidů. Avšak můj největší sen je naprosto nerealizovatelný: Prožít celé to půlstoletí kosmonautiky ještě jednou, ale mít k tomu internet.“